

Recognizing the Battles of Galus and Gaza

רמב"ן בראשית ל"ב:ד

נכתבה הפרשה הזו להודיע כי הציל הקב"ה את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו, וישלח מלאך ויצילהו, וללמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו.

ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחוז דרכו של צדיק שנזמין עצמינו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו: לתפלה לדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל, וכבר ראו רבותינו הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר (רמב"ן בראשית ל"ב:ט', ל"ג:ט"ו).

בראשית ל"ב:ט

וַיֹּאמֶר אִם-יָבֹוא עֵשָׂו אֶל-הַמַּחְנֶה הָאֶחָת וְהִנְהוּ וְהָיָה הַמַּחְנֶה הַנֶּשְׂאָר לַפְּלִיטָה

רש"י שם

לפליטה – על כרחו, כי אלחם עמו. התקין עצמו לג' דברים: לדורון, למלחמה, לתפילה.

רמב"ן בראשית ל"ב:ט

ורבינו שלמה כתב: והיה המחנה הנשאר לפליטה – על כרחו, כי אלחם עמו. התקין עצמו לשלשה דברים: לתפלה, לדורון, ולמלחמה.

וראיתי במדרש (קהלת רבה ט"ו:ח): מה עשה, זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ, והתקין עצמו לשלשה דברים וכו', וכן עיקר. והכונה בזה כי יעקב יודע שאין זרעו כולו נופל ביד עשו, אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים.

וגם זה ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם. מלך אחד מהם גוזר בארצו על ממוניו או על גופנו, ומלך אחד מרחם במקומו ומציל הפליטים. וכך אמרו בבראשית רבה (בראשית רבה ע"ג:ג): אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו – אלו אחינו שבדרום, והיה המחנה הנשאר לפליטה – אלו אחינו שבגולה. ראו כי גם לדורות תרמוז הפרשה.

בראשית ל"ב:כ"ו

(כו) וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לֵוֹ וַיִּגַע בְּכַף-יָרְכוֹ וַתִּלְקַע כַּף-יָרְךָ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבֹקוֹ עִמּוֹ:

בראשית ל"ג:י"ח

(יח) וַיְבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֵם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֵאֵל מִפְּדַן אֲרָם וַיַּחַן אֶת-פְּנֵי הָעִיר:

רמב"ן בראשית ל"ב:כ"ו

ואמרו בבראשית רבה (בראשית רבה ע"ז:ג): נגע בצדיקים שעתידין לצאת ממנו. זה דורו של שמד. והענין כי המאורע כולו רמז לדורותיו, שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן, וזה היה דור אחד בימי חכמי משנה, בדורו של רבי יהודה בן בבא וחביריו, כמו שאמרן (שיר השירים רבה ב'ז'): אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול. ומה היו עושין בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותיהן מהן. ויש דורות

אחרים עשה עמנו עשו כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו כמו שרמז: ויבא יעקב שלם (בראשית ל"ג:ח).

בראשית ל"ב:ג

על־ן לא־יאכלו בני־ישׂראל את־גיד הנֶשֶׂה אֲשֶׁר על־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נִגַע בְּכַף־יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׂה:

דרש משה לב:ג

על כן לא יאכלו בני"א את גיד הנשה וגו' [לב לג] צריך להבין מה שהזכר להנס דיעקב שנצח את המלאך הוא באיסור אכילה דגיד הנשה שהוא בשב ואל תעשה היפוך מכל הניסים שהזכר הוא במעשה. ואולי משום שאף שלעמוד בנסיונות הגלות הוא דבר גדול מאוד ויש שכר הרבה ע"ז, אבל יותר היינו רוצים שלא שדמן לנו נסיונות, כמו שתקנו להתפלל בכל יום בברכת השחר שלא נבוא לידי נסיון [ברכות ס ב], וכן איננו רוצים בגלות שמביאה לידי נסיונות רבים, ומתפללין אנו בכל יום לגאלנו, ולכן הוי הזכר על נס זה באיסור ולא במעשה, להורות שאף שענין גדול מאוד הוא אין אנו רוצים בזה, כדאמר על יסורין לא הן ולא שכן [ברכות ה ב], אף שאם מזדמן צריך לקבל באהבה.

בראשית ל"ג:ט"ו

(טו) וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אֲצִיגָה־נָא עִמָּךְ מִן־הָעַם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה אֲמַצְא־חַן בְּעֵינֵי אָדֹנָי:

רמב"ן בראשית ל"ג:ט"ו

(טו) למה זה אמצא חן בעיני אדני – למה זה תעשה לי טובה שאיני צריך לה, אמצא חן בעיניך ולא תשלם עתה שום גמול. לשון רבינו שלמה. והכונה ביעקב כי לא היה חפץ בהם ובחברתם כלל, וכל שכן שהיה בדעתו ללכת דרך אחרת. ורבותינו ראו עוד בזה עצה, אמרו (בראשית רבה ע"ח:ט"ו): רבי ינאי כד הוה סליק למלכותא, הוה מסתכל בהדא פרשתא, ולא הוה נסיב עימיה רומאין. חד זמן לא איסתכל בה, ונסיב עמיה רומאין, ולא הגיעו לעכו עד שמכר פינס שלו. מפני שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות, כשהיה בא ברומה בחצר מלכי אדום על עיסקי הצבור, היה מסתכל בפרשה ללכת אחרי עצת הזקן החכם, כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו, ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות ללוותו שאין מקרבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממונו של אדם.

בראשית רבה ע"ח:ט"ו

וַיֹּאמֶר לוֹ עֲשׂוּ אֲצִיגָה־נָא עִמָּךְ וְגו' (בראשית ל"ג:ט"ו), בְּקִשׁ לְלוֹתוֹ וְלֹא קִבַּל עָלָיו, רִבְּנוּ פַד הָוָה סְלִיק לְמַלְכוּתָא הָוָה מְסַתְּכַל בְּהַדָּא פְּרֻשְׁתָּא וְלֹא הָוָה נְסִיב אַרְמָאָה עִמִּיהּ, חַד זְמַן לֹא אֶסְתְּכַל בֵּהּ וְנִסְב עִמִּיהּ רוּמָאִין [ארמאין] וְלֹא הִגִּיעַ לְעִכוּ עַד שְׁמַכְר הַסּוּס שְׁלוֹ. (בראשית ל"ג:ט"ו):

חפץ חיים - צפית לישועה פרק ג

והנה בפרקים שעברו ביררנו מצד השכל שצריך האדם לצפות לישועת ד' ועתה נבאר החיוב ממאמרי חז"ל דהלא אמרו בשבת (דף ל"א) ששואלין לו לאדם בשעת הדין צפית לישועה (והיינו כמו שאנו מתפללין בכל יום וקרנו תרום בישועתך) והקב"ה מתרעם על האדם כשאינו מחכה למלכותו כדאיתא בפסיקתא (במאמר גילי) שאמר הקב"ה לצדיקים לא יפה עשיתם שחיבתם לתורתך ולא חביתם למלכותי

הרי אפילו צדיקים המחבבין התורה דורשים מהם על צפוי לישועה, ודבר זה מקרב את הגאולה כדאיתא בילקוט איכה בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה רבש"ע שמא אין חזרה לבנים והשיב הקב"ה אל תאמר כך יש דור שהוא מצפה למלכותי מיד הם נגאלים שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאום ד' ושבנו בנים לגבולם. מכל זה נראה שרצון השי"ת שנחכה למלכותו בכל עת (ונראה שזהו שאחז"ל צפית לישועה שלשון צפיה הוא כמו הצופה שעומד במקום גבוה ומתכונן לראות איזה דבר חדש כך צריך איש הישראלי לחכות על מלכות שמים שיתגלה בקרוב):

מסכת שבת ל"א.

אמר רבא: בְּשִׁעָה שְׂמֻכְנִיסִין אָדָם לְדִין, אומרים לו: נְשֹׂאתָ וְנִתְתָּ בְּאֶמּוֹנָה? קִבַּעְתָּ עֵתִים לַתּוֹרָה? עִסְקִיתָ בְּפִרְיָהּ וּרְבִיָּהּ? צְפִיתָ לִישׁוּעָה?

שולחן ערוך אורח חיים א'ג'

רְאוּי לְכָל יִירָא שְׂמִים שְׂיֵהָא מִיִּצֵר וְדוֹאֵג עַל חֲרָבָן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

בראשית ל"ב:ח

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצֵר לוֹ וַיִּחַץ אֶת־הַעַם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבְּקָר וְהַגְּמָלִים לְשֵׁנֵי מַחֲנוֹת:

רש"י שם

ויירא, וייצר – וירא – שמא יהרג, וייצר לו – אם יהרוג את אחרים.

גור אריה שם

ואפשר לומר דשמא לא באו להרוג את יעקב, אף על גב דעשו הביא אותם עמו – משום היראה באו, אבל לא באו להרוג, ויעקב מפני שלא ידע אם באו להרוג או לא – היה מתיירא שמא יהרוג אותם שלא כדין, ומשום כך היה מציר שמא יהרוג הוא את אחרים.

בראשית ל"ד:ל

(כה) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהַיּוֹתָם כְּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שְׂמֵעוֹן וְלֹוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חֲרָבֹו וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בְּטַח וַיְהַרְגוּ כָּל־זָכָר: (כו) וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שָׁכֶם בְּנוֹ הָרָגוּ לְפִי־חָרָב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שָׁכֶם וַיֵּצְאוּ:

(ל) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שְׂמֵעוֹן וְאֶל־לוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְּאִישׁנִי בַיָּשֵׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעַנִי וּבְפָרְזִי וְאֲנִי מִתִּי מִסְפָּר וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהָלוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:

רמב"ם מלכים ומלחמות ט':י"ד

וכיצד הן מצווין על הדינין, חייבין להושיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות אלו ולהזהיר את העם, ובן נח שעבר על אחת משבע מצוות אלו ייהרג בסיף:

כיצד, אחד העובד עבודה זרה או שבירך את השם או ששפך דם או שבעל אחת משש עריות שלהן, או שגזל אפילו פחות משהו פרוטה, או שאכל כל שהוא מאבר מן החי או בשר מן החי, או שראה אחד שעבר על אחת מאלו ולא דנו והרגו, הרי זה ייהרג בסיף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה. שהרי שכם גזל, והם ראו וידעו ולא דנוהו. ובן נח נהרג בעד אחד, ובדיין אחד, בלא התראה, ועל פי קרובים, אבל לא בעדות אשה, ולא תדון אשה להם:

רמב"ן בראשית ל"ד:י"ג

ורבים ישאלו ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי. והרב השיב בספר שופטים (רמב"ם הלכות מלכים ט"ז:ד) ואמר שבני נח מצווים על הדין, והוא להושיב דיינין בכל פלך ופלך לדון בשבע מצות שלהן, וכן נח שעבר על אחת משבע מצות נהרג בסייף.... ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן, היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פחד מהם למה כעס על בניו ואירר אפם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלהים והצילם.

ועל דעת: הדין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושיק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחברו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהם, כענין הדין שנצטוו ישראל.

ומה יבקש בהן הרב חיוב, וכי אנשי שכם וכל שבעה עממין לא עובדי עבודה זרה ומגלי עריות ועושים כל תועבות השם היו? והכתוב צווח עליהן בכמה מקומות... אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין.

אבל ענין שכם: כי בני יעקב בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים. רצו להנקם מהם בחרב נוקמת. והרגו המלך וכל אנשי עירו כי עבדיו הם וסורים אל משמעתו, ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדוניהם. ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה, שנאמר: עכרתם אותי להבאישי (בראשית ל"ד:ל), ושם אירר אפם כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו: וישבנו אתכם והיינו לעם אחד (בראשית ל"ד:ט"ז), והם היו בוחרים בהם, ובטחו בדברם, ואולי ישובו אל יי, והרגו אותם חנם כי לא הרעו להם כלל. וזהו שאמר: כלי חמס מכרותיהם (בראשית מ"ט:ה).

גור אריה בראשית ל"ד:י"ג

אך קשה אם שכם חטא כל העיר מה חטאו להרוג, ותירץ הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ט הי"ד) דבני נח מצווים על הדין, ועבירה אחת שעובר – נהרג על ידו, וכאן ראו המעשה הרע הזה ולא דנוהו, לכך היו חייבין מיתה שלא היו דנין אותם. ובאמת דבר תימה הם אלו הדברים, כי איך אפשר להם לדון את בן נשיא הארץ (פסוק ב), כי היו יראים מהם, ואף על גב שנצטוו על הדין – היינו כשיוכלו לדון, אבל אונס רחמנא פטריה (ב"ק כח ע"ב), ואיך אפשר להם לדון אותם:

ונראה דלא קשיא מידי, משום דלא דמי שני אומות, כגון בני ישראל וכנעניים, שהם שני אומות, כדכתיב (פסוק טז) "והיינו לעם אחד" – ומתחלה לא נחשבו לעם אחד, ולפיכך הותר להם ללחום כדין אומה שבא ללחום על אומה אחרת, שהתירה התורה. ואף על גב דאמרה התורה (דברים כ, י) "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום", היינו היכי דלא עשו לישראל דבר, אבל היכי דעשו לישראל דבר. כגון זה שפרצו בהם לעשות להם נבלה. אף על גב דלא עשה רק אחד מהם – כיון דמכלל העם הוא. כיון שפרצו להם תחלה – מותרים ליקח נקמתם מהם. והכי נמי כל המלחמות שהם נמצאים כגון "צרור את המדיינים וגו'" (במדבר כה, יז), אף על גב דהיו הרבה שלא עשו – אין זה חילוק, כיון שהיו באותה אומה שעשה רע להם – מותרין לבא עליהם למלחמה, וכן הם כל המלחמות:

מנחת אשר דברים

ב' דברי המהר"ל נאמרו רק במלחמה בין שתי אומות כמבואר בדקדוק לשונו דרק כשאנו נלחמים באומה כגון במלחמת מדין וכדו' הותרה דמם של כל בני העם משא"כ ביעקב ועשו שאחים היו אלא שעשו בא להרוג את יעקב וכיון שלא מלחמת עממין יש כאן לא הותרו דמם של החפים מפשע ודברי המהר"ל לא נאמרו אלא במלחמה שבין שני עמים.

ג] לולי דברי המהר"ל נראה טפי כנ"ל שכך דרך המלחמה דיש להצטער על הריגתם של החפים מפשע, אך כאשר אין ברירה ומנוס מותר לפגוע אף בחפים מפשע, ובני יעקב הצדיקים שמעון ולוי חשבו בלבם דלגודל עזות המצח של שכם בן חמור שהעיז לטמא את בת יעקב אין מנוס מלהרתיעם מלעשות כן ע"כ דנו שיש להרוג כל זכר מבני העיר, ויעקב אביהם לא כן עמדו וכעס עליהם כמבואר בכתובים. ומ"מ נראה דשני דרכי הבנה יש ביסוד הלכה זו, הבנת המהר"ל דבשעת מלחמה אין אנו מביטים על היחיד הפרט אלא על העם כולו כאשר שתי אומות נלחמות זו בזו וכל בני העם כאיש אחד הם, ולולי דבריו היה נראה יותר דדין מיוחד הוא בתורת המלחמה דיש להרוג את החיילים הלוחמים בנו אף כאשר יהרגו עמם אף מי שלא חטא במקום שאי אפשר בענין אחר

Gray Matter 3, p. 221

In fact, Rav Schachter argues that Israel acted immorally by risking its soldiers in Jenin and Lebanon in order to reduce Arab civilian casualties. Rav Bleich concurred with Rav Schachter that it is forbidden to risk Israeli lives in order to save Arab civilians.

בראשית ל"ה

(יט) וַתִּמַּת רַחֵל וַתִּקְבֹּר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הוּא בֵּית לְחָם: (כ) וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרֹתָהּ הוּא מַצֵּבַת קִבְרֹת־רַחֵל עַד־הַיּוֹם:

בראשית רבה (וילנא) פרשת וישלח פרשה פב

ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת, מה ראה אבינו יעקב לקבור את רחל בדרך אפרת אלא צפה יעקב אבינו שהגליות עתידות לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הה"ד (שם /ירמיהו ל"א/) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה.

מלבי"ם ביאור הענין ירמיהו ל"א:י"ד

רחל מבכה על בניה – מצויר כי רחל אם הבנים צועקת בקול

ירמיהו פרק לא

(יד) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רַחֵל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ מֵאַנְהָ לְהִנָּחֵם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ: (טו) כֹּה אָמַר יְקֹזֵק מִנְעֵי קוֹלָהּ מְבַכִּי וְעֵינֶיהָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתָהּ נָאִם יְקֹזֵק וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: (טז) וַיֵּשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתָהּ נָאִם יְקֹזֵק וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם:

מצודת דוד ירמיהו ל"א:י"ד

קול ברמה נשמע – הנה בשמי מרום נשמע קול והוא יללת בכי מר.
רחל מבכה – הקול ההוא של רחל אמנו אשר מבכה על בניה שגלו לבין האומות.
מאנה – ממאנת לקבל תנחומין כי אין מי נשאר בארצם כי כולם גלו.

Rachel Imeinu is not consoled until we return from galus. She reminds us that there is always a reason to cry all the while that we have not returned to Eretz Yisrael.